

RIXDAXGUBBE.

DISPONENT E. RÄF II K

Erik Räf var ett kärt motiv för karikatyrtecknare, här i Albert Engströms version.

Bild: Sundkvist mfl.

Räf och Villorna

När Erik Räf köpte Attarp 1897 var det hans största affär. I biografen ”Sin egen lyckas smed” skriven av tre barnbarn, antar de att ”Erik förvärvade detta säteri i spekulationssyfte”.⁸ Omkring 1890 bodde endast 34 personer på Attarp och övriga lägenheter under gården. Trettio år senare hade antalet ökat till ca 250 då Bankeryds stationssamhälle börjat ta form. En del av Attarps mark låg omkring järnvägsstationen och hade goda förutsättningar att kunna avstyckas för industrier eller bostäder. Det skedde dock ingen central bebyggelseplanering förrän kommunen 1927 blev skyldig att tillsätta en byggnadsnämnd.

Erik Räf, som tidigare var disponent vid Spexeryds mangangruvor i Ödestugu och Ädelfors guldgruvor utanför Vetlanda, blev 1898 disponent vid Jönköpings Träförädlings AB, som tillverkade bobiner – svarvade trådrullar – främst till den engelska textilindustrin.⁹ Träförädlingsfabriken låg vid Framnäs utmed Munksjön, mitt emot JMW och där tillverkades även dörrar och fönster samt som specialitet kornischringar för export till de flesta europeiska länder. Både Frans G Sandwall och Erik Räf var riksdagsmän i Andra kammaren för Jönköping, dock inte samtidigt.¹⁰

Bland de första som köpte mark vid stationen var två återvändande svenskamerikaner. Orgelfabrikören C J Gustafsson, som uppförde den pampiga fastigheten Geneva med verkstadsbyggnad och trädgårdsmästare J A Smith som planerade för en större grönsaksodling i området Hästhagen och byggde fastigheten Annelund.¹¹ Marken var dock inte lämplig för odling, varför han senare styckade av och i sin tur sålde tomter i området. Här byggdes stora trähus, enligt tidens sed, på mycket stora tomter.¹² Som svar på en annons skriver Erik Räf:

På mitt egandes säteri Attarp eger jag en avsöndring Willorna med fri utsigt öfer Wettern med Wisingsö, Westgöta- och, vid klart väder, Östgötastränderna samt i öfrigt himmel och vatten. I öfrigt beherskar utsigten hela den vackra Bankerydsdalen med de höga vattenfallen i Dummeån, som driver Alefors, Aledal, Klerefors m.fl. verk och inrättningar, jernvägen mellan Bankeryd och Habo, så att man från Willorna kan se tåget hela vägen från det, att det lemnar ena tills det löper in på andra stationen. [...]

Nu har jag för afsigt att på denna afsöndring Willorna, N:r 28, uppföra villor och erbjuder härmed en sådan. Jag håller just nu på att lägga upp ritning för en sådan om 3 rum och

Solliden

Bergstugan

Vidablick

Björkhagen

Brunnhult

Fristaden

Geneva

Lillängen

VILLOR VID BANKERYD

*Vykort över några av de stora trävillorna i Bankeryds stationsambälle byggda omkring sekelskiftet 1900. Josef Carlssons förlag.
Bild: Bbf.*

kök, samt 3 rum öfver, d.v.s. på andra våningen. Denna jämte en lämplig jordplan dertill tror jag mig kunna leverera till kr 6 000, som får betalas i mån av lämpligheten av en reell köpare [...]

Som jag är disponent för stadens största snickerifabrik är jag efter överenskommelse med Eder i tillfälle att på mycket kort tid, säg 3 månader, utföra arbetet ifråga.¹³

Erik Räf styckade redan 1899 av ett stort område öster om järnvägen som han kallade Villorna, därav namnet Villavägen. De bostadshus som byggdes fram till början av 1930-talet var fristående en- eller oftast tvåfamiljshus, ibland med ännu fler lägenheter. De kallades villor, även de som endast användes sommartid, och samtliga byggdes i trä. Tomterna var stora, huset byggdes långt från gatan och oftast uppfördes ett eller flera uthus på tomten. Byggnadsstilen avvek från de boningshus som byggts på lantgårdarna under 1800-talet. Villorna hade mer utskjutande tak, omväxlande stående och liggande träpanel samt fabriksstillverkade fönster, dörrar och trappor och var ofta ritade av en arkitekt. Flera fastigheter som endast beboddes sommartid såldes till Jönköpingsbor. För samtliga villor gällde att byggnationen koncentrerades runt järnvägsstationen.

Från 1930-talet minskades ofta husens storlek och till viss del inspirerades husbyggare av egnahemsrörelsens enklare bostadstyper, s.k. ”egnahem”. Dessa byggdes nästan uteslutande av arbetare, avsedda endast för en familj och på mindre tomter. Ritningen kom ofta från någon av de mönsterböcker som egnahemsrörelsen tillhandahöll.¹⁴ Närheten till stationen var inte lika viktig, då ägaren oftast arbetade på en av industrierna i stationssamhället.

Räf motionerade i riksdagen om att bättre anpassa tågtidtabellen vid trafik till och från större fabriksstäder, ”så att arbetarna i ökad utsträckning skulle kunna flytta ut till egna hem från ett misserabel boende i stadskärnan”.¹⁵

Flera Jönköpingsbor köpte tomt av Räf för att bygga hus. Dessa kunde då pendla med tåg till arbete i Jönköping, samtidigt som många anställda på Motorplojen June och bosatta i Jönköping dagligen pendlade med tåget till Bankeryd. Tåget var för många det enda möjliga färdmedlet då vägarna tidvis var fyllda av gytta och omöjliga att använda sig av utan häst.

Parti av Bankeryd

Vykort från Josef Carlssons förlag med motiv över Bankeryds stationsambälle. Bilden är tagen strax söder om järnvägsstationen mot väster och visar fastigheterna Elvingstorp, Dalslund, Svedala och Selanda utmed Sjöåkravägen. Till flera fastigheter börde en lillstuga för uthyrning.

Bild: Bhf.